

Esa Anttikoski

FL, venäjän kieli, Itä-Suomen yliopisto

VENÄLÄISET ELOKUVAAJAT SUOMESSA 1908–1916

Venäjän elokuvamuseo julkaisi vuonna 1996 Veniamin Višnevskin laatiman venäläisen vallankumousta edeltävän dokumenttielokuvan filmografian *Dokumentalnyje filmy dorevoljutsionnoi Rossii*. Jo 1940-luvun lopulla valmistunut filmografia sisältää tietoja noin viidestäkymmenestä venäläisten kuvaajien ja yhtiöiden Suomessa vuosina 1908–1916 tekemästä lyhytelokuvasta. Niiden joukossa on muutamia elokuvia ranskalaiselta Pathé Frèresiltä, jolla oli oma tuotantoyhtiö Venäjällä. Osa elokuvista perustuneen samaan, eri tavoin yhdisteltyyn kuva-aineistoon, jota on voitu saada myös tuon ajan suomalaisilta elokuvayhtiöiltä. Eräitä venäläisten tekijöiden elokuvia esitettiin myös Suomessa. Kari Uusitalon (1972, 167–206) *Filmografia Fennicassa* ja *Elonetissä* ne mainitaan kotimaisina tuotantoina.

Tässä kirjoituksessa pyrin antamaan yleiskuvan Venäjällä ennen vallankumousta nähdystä Suomi-aiheisista elokuvista, niiden tekijöistä ja taustoista, esityksistä Suomessa sekä mahdollisesta elokuvaviennistä Suomesta Venäjälle. Tarkastelu perustuu Višnevskin ja Uusitalon filmografioihin, Suomessa ja Venäjällä julkaistuun kirjallisuuteen sekä ajan lehdistöstä ja muutamista arkistolähteistä löytyviin tietoihin. Elokuvista vain hyvin pieni osa on säilynyt, ja käsitys niiden antamasta Suomikuvasta on luotava etupäässä venäläisissä elokuvalehdissä aikanaan julkaistujen sisältökuvausten perusteella. Eräitä elokuvia olen tarkastellut yksityiskohtaisemmin blogissani Mykkä Todistaja.

Suomeen liittyvistä elokuvista suurin osa (noin 35) voidaan luokitella maisema- ja matkailuelokuviksi. Urheiluaiheisia elokuvia on viisi. Neljä elokuvaa liittyy keisari Nikolai II:n tapaamisiin ja lomanviettoon Suomessa, neljä Karjalankannaksen huvilaelämään ja kolme muihin uutistapahtumiin. Elokuvien pituus on yleensä 100–200 metriä (tuon ajan esitysnopeuksilla noin viidestä kymmeneen minuuttia). Ennen pitkän näytelmäelokuvan läpimurtoa 1910-luvun alussa dokumentaariset elokuvat muodostivat tärkeän osan elokuvateatterien ohjelmistosta. Ne avarsivat katsojien maailmankuvaa, elävöittivät sanomalehdissä kerrottuja uutistapahtumia ja tarjosivat mahdollisuuden nähdä kuuluisia henkilöitä.

Venäjän elokuvateollisuus syntyi varsin myöhään, vuosien 1907–1908 tienoilla. Sitä ennen ja aina ensimmäiseen maailmansotaan saakka markkinoita hallitsivat Pathén ja Gaumontin kaltaiset ranskalaisyhtiöt. Kotimainen tuotanto koostui aluksi etupäässä dokumenttielokuvista ja näytelmäelokuvan nousun myötä se keskittyi Moskovaan (venäläisen elokuvan alkuvaiheista esim. Graštšenkova & Fomin 2016, 12–35, dokumenttielokuvasta 58–65). Suomeen liittyviä elokuvia valmistivat etupäässä pietarilaiset yhtiöt. Suomi oli Pietarista käsin lähellä, mutta ilmeisesti riittävän eksoottinen matkailuelokuvien aiheeksi. Suomessa ei myöskään asetettu esteitä elokuvaajien työlle, kun taas esim. Pietarissa Nevan rantojen kuvaamiseen tarvittiin luvat jopa kahdeltatoista eri viranomaiselta (Djušen 2003).

Venäläisten kuvauskohteet Suomessa olivat samoja kuin maata jo aikaisemmin kiertäneillä kotimaisilla elokuvaajilla (varhaisesta suomalaisesta dokumenttielokuvasta Sedergren & Kippola 2009, 61–105, matkailuelokuvasta myös 200–210). Ne painottuivat kuitenkin idemmäs ja enemmän luonnonnähtävyyksiin. Kohteiden valinnassa tärkeä rooli lienee ollut Suomen Matkailijayhdistyksellä, joka vastasi ulkomaille suunnatusta tiedotuksesta ja kotimaisten matkailureittien kehittämisestä. Venäläiset matkailijat muodostivat 1910-luvun alussa 60–75 prosenttia Suomessa käyneistä ulkomaalaisista (matkailijoista, tiedotuksesta ja reiteistä Hirn & Markkanen 1987, 161–202).

Aleksandr Drankov

Venäläisen elokuvan uranuurtaja oli pietarilainen Aleksandr Drankov, värikäs persoona, joka muistetaan ensimmäisenä venäläisenä näytelmäelokuvana pidetystä *Stenka Razinista* (1908) sekä Leo Tolstoita esittävistä otoksistaan (Kovalova 2012, 13–34). Drankov kävi Suomessa kesällä 1908 (*Hufvudstadsbladetin* matkustajaluettelo 2.6.1908, 10) matkalla Tukholmaan, jossa hän teki muutamia elokuvia suuriruhtinatar Maria Pavlovnan ja prinssi Vilhelmin häihin liittyen. Drankov kuvasi tuolloin ainakin maisemaelokuvat *Suomi* (*Matka Suomeen*, Višnevskin filmografian numero 220) ja *Helsingistä Tukholmaan* (Višn. 123). Jälkimmäisessä esiteltiin Helsingin näkymiä, ”kuvauksellisia Pohjolan vuonoja ja vanhoja linnoja” ja näytettiin vielä ennen Tukholmaan saapumista paikka, jossa keisarin purjealus Standard oli jäänyt karille (*Vestnik kinematografov v Sankt-Peterburge* 1908, nro 9, 13). Kannaksen huvilaseudulla Drankov teki elokuvat näyttelijä Vladimir Davydovista (1908, Višn. 84) ja kirjailija Leonid Andrejevistä (1909, Višn. 304), jotka liittyvät Suomeen vain kuvauspaikan osalta.

Heinäkuussa 1909 Drankov oli Terijoella Venäjän duuman jäsenen Mihail Herzensteinin murhaoikeudenkäynnissä, jossa mustasotnialaiset yrittivät estää hänen työskentelynsä. Myös tamperelainen Maat ja Kansat -yhtiö teki uutiselokuvan suurta huomiota herättäneestä murhajuustusta (*Filmografia Fennican* numero 112). Sen rinnalla Suomessa esitettiin neljänä kopiona toista uutiselokuvaa (FF 111), joka lienee joko Drankovin (Višn. 384) tai mahdollisesti Venäjän Pathén (Višn. 277) tuote. Venäjällä elokuvat pääsivät teattereihin vasta Suomea myöhemmin, ja monissa kaupungeissa niiden esittäminen kiellettiin kokonaan (tarkemmin Mykkä Todistaja 2020a).

Kesällä 1910 Drankov teki uutiskuvan Viipurin valloituksen 200-vuotisjuhlasta (Višn. 499), johon itse keisarin oli aluksi tarkoitus saapua. Juhlaseremonioiden ja aiheeseen liittyvien Viipuri-kuvien lisäksi elokuvassa nähtiin juhlallisuuksiin osallistuneita venäläisiä ja suomalaisia merkkihenkilöitä. Lehtitiedotteen mukaan filmi oli ”historiallisen merkityksensä lisäksi erityisen ajankohtainen ja kiinnostava siksi, että Venäjän duuma ja valtioneuvosto

Venäläisen elokuvan uranuurtaja Aleksandr Drankov (1886–1949).

ovat juuri käsitelleet Suomen-kysymystä ja kaikki sanomalehdet ovat täynnä sitä koskevia artikkeleita” (*Kine-žurnal* 1910, nro 11, 16).

Drankovin ateljee muuuttui vuoden 1910 alussa osakeyhtiöksi, ja vuonna 1912 sen toiminta siirtyi pääosin Moskovaan (Kovalova 2012, 30). Näytelmäelokuvien tuottajana menestynyt Drankov pakeni vallankumouksen jälkeen ulkomaille ja päätyi lopulta Kaliforniaan. Uuden elokuvayhtiönsä epäonnistuttua hän kuoli rutiköyhänä vuonna 1949 (Jangirov 2007, 42–55).

Minotavr

Suomea esittävien matkailuelokuvien tuotantoa jatkoi Drankovin jälkeen kolme pientä pietarilaisyhtiötä. Taikalyhtyjen, diakuvien, elokuva-laitteiden ja dokumenttielokuvien välittäjänä toiminut Aleksandr Min perusti keväällä 1909 Minotavr-nimisen yhtiön, jonka johtaja-insinöörinä työskenteli Boris Djušen ja kuvaajana Ivan Tsub (Kovalova 2012, 38–39). Djušen (2003) kertoo elokuvamuistelmissaan:

Yksi ensimmäisistä Minotavrin julkaisemista elokuvista oli suomalaisten kansalaisjärjestöjen tilauksesta tehty täyspitkä elokuva *Suomi*. Kiersimme silloin Tsubin ja kahden avustajan kanssa ympäri koko Suomen ja teimme muutamia matkoja venerähjillä Oulujoella: yläjuoksulta Vaalasta Pyhäkosken yli paikkaan, jossa joki laskee Oulun lähellä Pohjanlahteen. Nämä tavattoman kauniit näkymät onnistuivat erinomaisesti. Jouduimme kuvaamaan myös höyryvetureista ja vaunujen katolta sekä otimme kuvia maisemista ja Suomessa viiden vuoden välein järjestettäviltä laulujuhlista. Tämä todella onnistunut elokuva sai laajan levityksen Suomessa. Venäjällä se julkaistiin nimellä *Läpi Oulujoen koskien*.

Djušenin mainitsema kansalaisjärjestö on varmaankin Suomen Matkailijayhdistys, joskin sen vain osittain säilyneestä kirjeenvaihdosta ei löydy mainintoja yhteistyöstä Minotavrin kanssa. Todennäköisesti yhteydet rajoittuivat Matkailijayhdistyksen palvelujen käyttöön. ”Täyspitkä elokuva” tarkoittanee sitä, että *Oulujoen koskien* (1909, Višn. 331) alkuperäinen versio oli 285 metrin eli lähes täyden kelan pituinen. Suomessa sitä ei tiettävästi esitetty – ehkä senkin takia, että helsinkiläinen Atelier Apollo oli jo edellisenä vuonna tehnyt elokuva-sarjan Oulujoelta (Sedergren & Kippola 2009, 73–74).

Djušenin ja Tsubin ilmeisesti kesällä 1909 kuvaamia ja Minotavrin alkuvuodesta 1910 julkaisemia matkailuelokuvia ovat *Maalauksellinen Turun kaupunki ja Aurajoki* (Višn. 286) sekä *Suomen kosket: Kotka-Inkeroinen* (Višn. 251, ilmeisesti sama kuin 913). Jälkimmäisestä, 130 metrin pituisesta värjätystä elokuvasta antaa käsityksen seuraava sisältökuvaus:

Pieni Kotkan kaupunki sijaitsee maalauksellisesti meren rannalla muutaman kilometrin päässä Kymijoen suusta. Kaupungin lähellä on paljon sahalaitoksia ja itse kaupungissa valtavia puuvarastoja. Kotkan ympäristö on Suomen kauneimpia paikkoja ja ansaitsee kaikkien huomion.

Viiden kilometrin päässä Kotkasta Kymijokea pitkin sijaitsee keisarin maatila Langinkoski. Kauniilla luonnontilaisella paikalla on tsaarin paviljonki ja keisari Aleksanteri III:n muistomerkki.

Ylempänä Kymijoella on Inkeroinen kylä. Siitä kahden kilometrin päässä sijaitsee vähän tunnettu, mutta Imatran jälkeen Suomen toiseksi suurin vesiputous Anjalankoski. Kymijoen vedet virtaavat siellä hurjina kallioiden keskellä muodostaen lukemattomia pyörteitä ja valtavia kuohupäitä. Rannalla sijaitseva saha saa voimansa kosken pyörittämistä turbiineista. Koski ympäristöineen on tavattoman kaunis, ja voidaan varmuudella sanoa, että tämä filmi on yksi hienoimmista Venäjällä otetuista maisemakuvista (*Artist i stsena* 1910, nro 6, 29).

РУССКОЕ ПРОИЗВОДСТВО
КИНЕМАТОГРАФИЧЕСКИХ ЛЕНТЪ
„МИНОТАВРЪ“

Симъ доводится до всеобщаго свѣдѣнія, что въ силу переполненія рынка кинематографическими лентами очередной выпускъ лентъ отсрочивается.

Красивѣйшая видовая лента текущаго сезона:
Водопады Финляндіи, Нотка-Инкеройсь.
Длина 130 метр. Цѣна съ виражемъ 70 р.
Выйдетъ 1-го апрѣля:

Международныя зимнія игры и состязанія въ Выборгѣ
съ 10-го по 14-е февраля 1910 г.
Автомобильныя гонки на льду. Рысистые бѣга на льду. Игра въ хоккей. Состязанія на конькахъ. Рекордъ въ прыжкахъ на лыжахъ.
Длина 165 метр. Цѣна . . . 82 р. 50 к.
Выйдетъ 1-го апрѣля.

ГОТОВИТСЯ КЪ ВЫПУСКУ:
„Живописный городъ АБО“.
Приб. длина 140 метровъ.

Заказы должны быть адресованы на имя
А. Д. Минь.
С.-Петербургъ Бассейная 7.
№ 393-7-4.

Minotavrin Suomi-elokuvien mainos *Sine-fono*-lehdessä (11/1910).

varietee-esiintyjät. Lokakuussa 1910 Apollon järjesti viipurilaisille mahdollisuuden tulla ”maksutta elokuvatuiksi” kaupungin aukioilla:

Kahdeksalta aamulla viipurilaiset lähtivät yhtenä miehenä ulos kotoaan. Tunnin kuluttua kauppatori, Esplanadi ja Punaisenlähteentori olivat täynnä yleisöä, joka järjestäytyi juhlalliseksi kulkueeksi aukiolta toiselle. Monissa paikoissa laulettiin lauluja, mutta väenpaljoudesta huolimatta järjestys säilyi varsin hyvänä (*Sine-fono* 1910, nro 3, 14).

The Royal Starin ja Apollonin valtteihin kuuluivat hovikuvaaja Aleksandr Jagelskin otokset keisariperheen elämästä (Kovalova 2012, 44–45), joita oli teh-

Minotavr teki myös eräitä näytelmäelokuvia, jotka kuvattiin Terijoella Aleksandr Minin huvilan läheisyydessä. Ne eivät ilmeisesti päässeet levitykseen, sillä yhtiö lopetti toimintansa jo toukokuussa 1910 (Kovalova 2012, 39–41).

Menševikkinä tunnetun Djušenin liittää Suomeen vielä *Teriokski dnevnik*-lehti, jota hän julkaisi Terioen huvilasukkaita varten kesällä 1913. Djušen osallistui sittemmin maailmansotaan ja bolševikkien vastaiseen taisteluun, pakeni Viroon ja toimi Neuvostoliiton agenttina Saksassa. Hän palasi Venäjälle vuonna 1926, joutui pidätetyksi vuonna 1935 ja työskenteli vapauduttuaan insinöörinä KGB:n edeltäjäorganisaatioissa. Erään tiedon mukaan hän olisi saanut Stalin-palkinnonkin (Bravo & Travina 2016, 97–99).

Apollon

Vuonna 1909 Pietarissa perustettiin osakeyhtiö Apollon, joka tuotti lähinnä maisema- ja uutiselokuvia sekä harjoitti elokuvaohjelmien vuokrausta ja myyntiä. Yhtiö omisti yhden Pietarin hienoimmista elokuvateattereista, Nevski prospektin Pasaasissa sijainneen The Royal Starin (Kovalova 2012, 45–46, 48). Sillä oli teattereita myös muissa kaupungeissa, mm. Viipurissa (*Artist i stsena* 1910, nro 18–19, 33), jossa venäläisten kauppiaiden perustama elokuvateatteri Record siirtyi Apollonille ilmeisesti kesällä 1910. The Royal Starin ”taiteellisella johdolla” toimineen Recordin (*Viipuri* 31.7.1910, 1) erityispiirteinä olivat lehti-ilmoitusten perusteella Pietarista saapuneet musiikki- ja

ty myös Suomen saaristossa (Višn. 82 ja 159). Yhtiön pääasiallinen kuvaaja oli kuuluisan pietarilaisen valokuvaajan Karl Bullan poika Viktor (Kovalova & Nikitin 2013). Elokuvahistorioitsija Semjon Ginzburg (1963, 52) mainitsee Viktor Bullan Apollonin perustajana, mutta myöhempi tutkimus ei ole löytänyt tästä todisteita (Kovalova 2012, 46).

Viktor Bulla kävi Suomessa ehkä ensimmäisen kerran pietarilaisen urheiluseura Bogatyryn kanssa venäläisenä laskiaisena 1909. Imatralle matkanneessa erikoisjunassa oli kaksi ja puolisataa retkeläistä. Välillä pysähdyttiin Viipurissa, jossa tutustuttiin kaupunkiin ja sen linnaan. Yhdentoista aikaan illalla saavuttiin värivaloin koristetulle Imatrankoskelle. Junassa vietetyn yön jälkeen matkalaiset peseytyivät rautatieaseman saunassa, tekivät retken Vallinkoskelle sekä kävelivät, hiihtivät ja kelkkailivat Vuoksen jäällä (*Finljandskaja gazeta* 7.3.1909, 2). Bulla oli mukana myös Bogatyryn kevätrekellä, joka suuntautui ensin junalla Lappeenrantaan, laivalla Saimaan kanavalle ja Vuoksenniskalle ja junalla Imatralta takaisin Pietariin (*Finljandskaja gazeta* 25.5.1909, 3). Näiden ja ehkä muidenkin retkien tuloksena syntyi ainakin kaksi Apollonin matkailuelokuvaa, joita mainostettiin alkuvuodesta 1910: *Imatra talvella* (Višn. 250, ilmeisesti myös 292) ja *Matka Imatralle ja Viipuriin kesällä 1909* (Višn. 336, lienee sama kuin 335). ”Euroopan suurinta koskea ja sitä ympäröiviä Pohjolan maisemia” elävöit-

tivat kuvat ”molempia sukupuolia edustavista matkailijoista” harjoittamassa erilaisia aktiviteetteja (*Artist i stsena* 1910, nro 6, 29).

Ginzburg (1963, 52–53) mainitsee yhtenä Apollonin saavutuksista kunnianhimoisen elokuvan Viipurin kansainvälisistä talviurheilukilpailuista helmikuussa 1910 (Višn. 542). Kisojen ohjelmaan kuului hiihtoa, luistelua, jääkiekkoa, potkukelkkailua, mäenlaskua ja curlingia sekä autokilpailu ja ravit jäällä. Ne houkuttelivat katsojia ”melkeinpä junalasteittain Pietarista ja kaempaakin” (*Suomen Urheilulehti* 1910, nro 4–5, 117) ja saivat jopa ”jurot ja flegmaattiset suomalaiset” innostumaan (*Artist i stsena* 1910, nro 5, 28). Apollonin elokuva oli peräti kolmiosainen ja 450 metriä pitkä, mutta otokset julkaistiin myös neljänä lyhyempänä filminä. Samoista kisoista teki lyhyemmän elokuvan myös Minotavr (Višn. 541). Sitä esitettiin Suomessa ensin Viipurissa ja Helsingissä (*Artist i stsena* 1910, nro 6, 28) ja sittemmin Tampereella, josta se on rekisteröity *Filmografia Fennicaan* numerolla 129.

Viktor Bullan kuvia Bogatyryn Imatra-retkistä vuonna 1909. Lähde: <https://culture.wikireading.ru/2081>

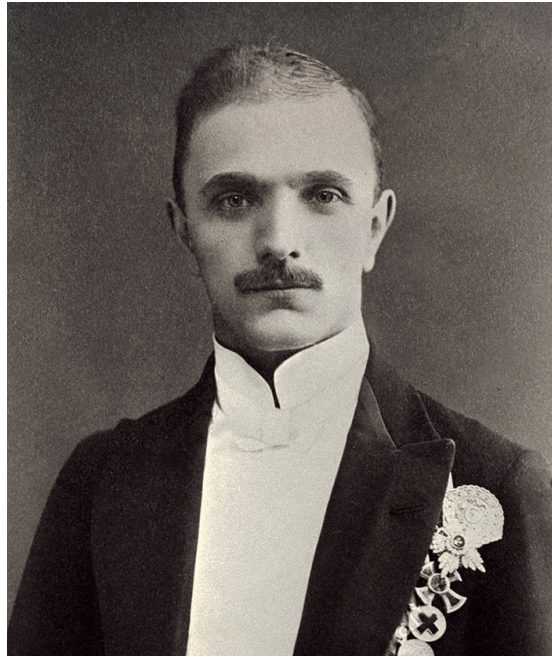
Prodafilm

Apollonin tuotteiden levitys siirtyi vuoden 1910 lopulla uudelle Prodafilm-yhtiölle, jonka taustoista ei ole tarkempia tietoja (Kovalova 2012, 49–50). Ginzburg (1963, 53) arvelee, että yhtiön takana olivat Viktor ja hänen veljensä Aleksandr Bulla sekä kuvaaja Friedrich Verigo-Darovski. Apollon teki sittemmin konkurssin, ja Prodafilm alkoi harjoittaa elokuvien tuotantoa laajentaen repertuaariaan myös näytelmäelokuvaan. Viktor Bulla jatkoi yhtiön kuvaajana (Kovalova 2012, 49–52).

Prodafilmin julkaisuja ovat edellä mainittujen Imatra-toisintojen lisäksi Apollonin Viipurin-tempauksen tuloksena syntynyt *Viipurin näkymiä* loppuvuodesta 1910 (Višn. 457) ja *Mustan klobukin* (ortodoksinen munkkipäähine) *saarilla* syyskuussa 1911 (Višn. 861). Jälkimmäinen tuotiin *Valamon luostari* -nimisenä Helsingin elokuvasensuuriin vuonna 1912 (FF 196). Valamon ja myös Konevitsan luostarisarten näkymiä ja elämää esitellyt filmi ei sinällään tarjonnut tšekäläiselle katsojalle mitään uutta, sillä suomalaiset olivat tehneet saarilta jo aikaisemmin omat elokuvansa (Mykkä Todistaja 2020c).

Apollon oli jo vuonna 1910 anonut Suomen Matkailijayhdistyksen välityksellä saada käyttöönsä veturin elokuvaamista varten, mutta rautatiehallitus ei ollut pyyntöön suostunut (*Suomalainen Kansa* 17.9.1910, 5). Matkailijayhdistys tarjosi yhtiölle neuvojaan (kirjekopio Apollonille 6.9.1910, Suomen Matkailuliiton arkisto, lähtetetyt kirjeet, KA), ja Viktor Bullan matkat jatkuivat yhdistyksen reittejä pitkin yhä kauemmas Suomeen. Prodafilmin *Suomen nähtävyyksiä* -sarja kertoi Bullan kesällä 1911 tekemästä matkasta, joka ulottui Saimaan kanavalta Savonlinnaan (Višn. 912), Kuopiosta Kajaaniin (Višn. 873), alas Oulujoen koskia (Višn. 933) ja lopuksi aina napapiirille saakka (Višn. 1035). Sen pääosin runomuotoiset sisältökuvaukset alkavat iloisissa tunnelmissa höyrylaivalta kesäisellä Saimaalla. Myöhemmin mukaan tulevat venäläisen kirjallisuuden romantiikan ajalta periytyvät Suomi-kliseet: kuohuvat kosket, muinaiset kalliot, karu luonto ja vähäpuheinen kansa, sumuinen taivas ja synkät vedet, joiden keskeltä väsynyt matkaaja voi löytää rauhan ja levon. Tervakaupunki Oulun jälkeen kuvaajan taival päättyy paljaille, kuuraisille tasangoille, joita Pohjolan lyhyt kesäkään ei saa viheriöimään (Mykkä Todistaja 2020b).

Prodafilmin toiminta päättyi vuoden 1912 alussa ilmeisesti elokuvien levitykseen liittyneisiin vaikeuksiin, ja Drankovin siirryttyä Moskovaan Pietarin elokuvatuotanto oli vähällä sammua kokonaan (Kovalova 2012, 57). Viktor Bulla jatkoi työtään valokuvaajana, kunnes 1930-luvun lopulla hän joutui Stalinin vainojen uhriksi (Kovalova & Nikitin 2013).

Viktor Bulla (1883–1938) oli ansainnut kunniamerkkinsä valokuvaajana muun muassa Venäjän–Japanin sodassa. Lähde: http://baikal-tankhoy.ru/bulla_viktor_karlovich

РУССКОЕ
Акционерное Кинематографическое
Общество

„АПОЛЛОНЪ“.

Правленіе: Забалканскій проспектъ, домъ № 1.
С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

Телефоны №№	5-56.	Телеграфный адресъ:
	86-25.	Петербургъ—Аполлонъ.

СЕНСАЦИОННАЯ ПОСЛѢДНЯЯ НОВОСТЬ:

Прїѣздъ и пребываніе сербскаго короля Петра Карагеоргиевича въ Петербургъ и Царскомъ Селѣ.

Приблизительная длина ленты 130 метровъ. Цѣна за метръ 50 ноп.
Телеграфное слово для заказа—„Карагеоргиевичъ“.

===== Выпускъ къ 15 марта. =====

ВЕДИКОЛѢПНЫЯ ВИДОВЫЯ КАРТИНЫ:

ПОѢЗДКА НА ИМАТРУ и ВЪ ВЫБОРГЪ ЛѢТОМЪ 1909 г.

Приблизительная длина ленты 145 метровъ. Цѣна 50 ноп. за метръ.
Телеграфное слово для заказа—„Иматра“.

ВОДОПАДЪ ИМАТРА и ЕГО ОКРЕСНОСТИ ЗИМОЮ 1910 г.

Приблизительная длина ленты 135 метровъ. Цѣна 50 ноп. за метръ.
Телеграфное слово для заказовъ—„Зиматра“.

Всѣ заказы выполняются въ строгой очереди—немедленно по
полученіи денегъ, или наложеннымъ платежомъ.

Apollonin Imatra-kuvien mainosta koristi yhtiön tunnuksena toiminut jumalpatzas (Sine-fono 12/1910).

Pathé ja moskovalaiset yhtiöt

Aikansa suurin elokuvayhtiö Pathé Frères tuotti Venäjällä dokumentti- ja näytelmä-elokuvia sekä kansainväliseen että maan sisäiseen levitykseen. Yhtiön ensimmäinen Suomi-aiheinen elokuva, kansainvälisesti levitetty jäänmurtajakuvaus *Brise-glace en Finlande* (1909) lienee ollut kokonaan ranskalaista tekoa (Mykkä Todistaja 2019c). Suomessa sitä esitettiin nimellä *Suomalaisia talvikuvia* (FF 119).

Imatrankoski Suomen suurimpana luonnonnähtävyytenä kiinnosti katsojia tietysti muuallakin kuin Venäjällä. *Filmografia Fennicassa* numeroilla 122 ja 172 mainittu *Imatra*, jota esitettiin Helsingissä peräti viitenä kopiona, on Pathén koko maail-

maan levittämä *Chutes de l'Imatra* vuodelta 1909 (Mykkä Todistaja 2019a). Toinen suomalaisiksi luultu elokuva *Imatra talvipuvussa* (FF 184, 185 ja 229) on sama kuin *Suomalainen talvimaisema* (FF 183). Kyseessä on Venäjän Pathén tuotanto *Paysages d'hiver en Finlande* vuodelta 1911, joka sai myös kansainvälisen levityksen (Mykkä Todistaja 2019b). Jälkimmäisen tekijä on Višnevskin (824) mukaan Pathén venäläinen kuvaaja A. V. Kjunst.

Muutamia Suomi-aiheisia matkailuelokuvia levittivät myös Venäjän suurimmat elokuvayhtiöt, moskovalaiset Aleksandr Hanžonkov ja Thiemann & Reinhardt. Hanžonkov julkaisi jo vuonna 1909 *Matkan Lappiin* (Višn. 385), tosin filmografian ”Lappi” ja ”Karjala” eivät välttämättä aina kuuluneet Suomen suuriruhtinaskuntaan. Yhtiö levitti myös Aleksandr Jagelskin elokuvaa Nikolai II:n ja Saksan Vilhelm II:n tapaamisesta Virolahdella vuonna 1909 (Višn. 398). Thiemann & Reinhardt julkaisi maisemakuvat *Suomen järvillä* (Višn. 593) vuonna 1910 sekä *Pohjanlahden rannoilla* (Višn. 1268) ja *Suomen talvimaisemia* (Višn. 1532) vuonna 1913. Hanžonkovin matkailufilmien tavoin niistä ei ole kuvaajatietoja, ja aiheidensa perusteella ne saattavat olla aikaisempia Minotavrin, Apollonin tai Prodafilmin otoksia.

Myöhemmät julkaisut ja elokuvavienti Suomesta

Venäläisten elokuvaajien kiinnostus maattamme kohtaan oli suurimmillaan vuosina 1908–1911, jolloin Venäjällä julkaistiin 37 Suomi-aiheista elokuvaa. Kiinnostus loppahti vuosina 1912–1914 (neljä elokuvaa, jälkimmäisenä vuonna ei yhtään), mutta lisääntyi hieman vuosina 1915–1916 (kymmenen elokuvaa). Ilmiön taustalla ovat elokuvaohjelmistossa tapahtuneet muutokset: pitkän näytelmäelokuvan läpimurto ja varsinkin lyhyen maisemaelokuvan marginalisoituminen (Kovalova & Tsvijan 2011, 225). Merkittäviä uutisaiheitakaan ei Suomesta näytä löytyneen, ainakaan ensimmäisen maailmansodan tapahtumiin verrattuna.

Pienet pietarilaisyhtiöt tekivät ennen vallankumousta vielä muutamia Suomeen liittyviä elokuvia. Vladimir Gelgarin ”Ensimmäinen pietarilainen elokuva-ateljee”, joka käytti myös nimeä Vita (Kovalova 2012, 58–69), kuvasi taiteilija Ilja Repiniä tämän Penaty-huvilalla Kuokkalassa vuonna 1913 (Višn. 1789). Elokuvateatteri Parisiana esitti vuonna 1915 maisemaelokuvat Suomesta talvella (Višn. 2336) ja kesällä (2337). Moraalisesti arveluttavista intohimodraamoistaan tunnettu Abram Hohlovkin (Kovalova 2012, 138–146) julkaisi vielä yhden Imatra-elokuvan alkuvuodesta 1916 (Višn. 2387).

Suomalaisilla elokuvayhtiöillä oli jo 1910-luvun vaihteessa tiiviit yhteydet Pietariin (Hupaniittu 2013, 107–109, 141–143), mutta Višnevskin filmografiasta ei juurikaan löydy merkkejä kotimaisen dokumenttielokuvan viennistä Venäjälle. Elokuvavientiä lienee harjoittanut lähinnä Erik Estlanderin vuonna 1912 perustama Finlandia Film, jolla oli levityssopimus Pathé Frèresin kanssa (*Dagens Tidning* 12.4.1912, 4). Venäjän Pathén vuonna 1912 julkaisema *Tukinuittoa Suomessa* (Višn. 1379) lienee lyhennetty versio Finlandia Filmin samana vuonna valmistuneesta elokuvasta *Tukinuittoa Taivalkoskessa* (FF 198). Siinä koskimaisema yhdistyy ajalle tyypilliseen erikoisten työtapojen kuvaukseen:

Uitto on kaikissa maissa halvin ja kätevin puutavaran kuljetustapa, johon liittyy kuitenkin huomattavia vaaroja tukkilauttoja käsitteleville työläisille. Suomen karun luonnon keskellä, lukemattomien valkoisena vaahtona kuohuavien koskien yli virtaavat vuoristojoet tekevät uitosta ankaraa taistelua luonnonvoimia vastaan, saaden katsojan jännittämään uittomiehiä joka hetki uhkaavan kuolemanvaaran hirmuista kauneutta. Tuossa on lautta... Se ei livu, vaan kiittää väännyksen koskessa kyttyräksi. Voimakas virta

heittelee sitä puolelta toiselle, mutta joen jokaista mutkaa tarkkaan vartioivat uittajat painavat lujasti koko rinnallaan keksejään ja välttävät taitavasti matkan tuhannet vaarat, pelastaakseen sankarillisella työllään rikkaan metsäteollisuusyrittäjän tukkilautat (*Sinema-Pate* 1912, nro 6, 2).

Venäjän Pathén vuonna 1914 julkaisema *Poroja Lapissa* lienee ollut Finlandia Filmin lyhennetty *Poropäivät Hyrynsalmella 1913* (FF 224). Elokuva, jota Višnevski ei mainitse, pääsi kansainväliseen levitykseen vuonna 1916 nimellä *Les Rennes en Finlande* (*Filmographie Pathé*). Lapin eksotiikkaa kuvailtiin tavanomaisin, usein hieman vaikeasti käännettävin ylisanoin:

Poro ruokkii, kuljettaa ja pukee lappalaisen. Jokaisella lappalaisella on edes pieni porolauma, jota ilman hän ei voi elää. Poronhoito on hyvin helppoa: ne hankkivat itse ravintonsa kaivaen jäkälää lumen alta. Tässä kuvassa näemme ajelua poroilla, jotka kiitävät pitkin lumista erämaata ja taigaa. Näiden jalojen eläinten sirot hahmot, jotka liikkuvat keskellä pysähtynyttä, lumen ja jään koristamaa taikametsää, tarjoavat näyn, joka on täynnä kauneutta ja suurenmoisuutta (*Sinema-Pate* 1914, nro 27–28, 14).

Pietarissa toimineen ”Venäläisen elokuvaosakeyhtiön” *Karhunmetsästäys Pohjois-Suomessa* vuonna 1916 (Višn. 2618) on yhdistettävissä Finlandia Filmin elokuvaan *Karhunmetsästäys Sodankylässä* vuodelta 1914 (FF 280). Tallinnassa vuonna 1915 esitetty *Keisarin saapuminen Helsinkiin* (Višn. 2474) on melko varmasti sama kuin Finlandia Filmin kuvaama (*Bio* 1916, nro 9, 10) *Hänen Majesteettinsa Keisarin käynti Helsingissä* (FF 332).

Kadonnut Suomi-kuva

Višnevskin filmografiaan on liitetty Galina Malyševan laatimat viittaukset Venäjän elokuva- ja valokuva-arkistossa säilyneisiin filmimateriaaleihin. Suomessa kuvatuista elokuvista ovat enemmän tai vähemmän kokonaisina säilyneet vain venäläistä katsojaa kiinnostavat taiteilijamuotokuvat Andrejevista, Davydovista ja Repinistä, joiden sisältö on referoitu Viktor Beljakovin (2019, 94–96, 134–136) kandidaatintyössä. Lisäksi on katkelmia Apollonin Viipurin talvikisat -elokuvasta sekä mahdollisesti keisariperheen Standard-huvialukselta ja Pathén tukinuittokuvasta. Helposti syttyvän ja uudelleen kierrätetyn nitraattifilmin kohtalo on Venäjällä kuten muuallakin ollut kova.

Sisältökuvausten perusteella Suomi esitettiin elokuvissa lähinnä eksoottisen karun luonnon maana. Suomi-kuvan aineksia olivat joet ja järvet, metsät ja kalliot, lumi ja jää sekä varsinkin kuohuvat kosket, joita ei Keski-Venäjällä juurikaan esiinny. Ne historialliset, kansalliset ja modernit erikoispiirteet, joita toisen sortokauden Suomessa olisi ehkä haluttu vierasmaalaisille esitellä, jäivät elokuvissa ilmeisen vähälle huomiolle. Venäläisten kuvaajien Suomessa tallentamat kulttuuri- ja uutisaiheet liittyivät enemmän emämaan kuin suuriruhtinaskunnan elämään. Elokuvantekijöiden suhtautuminen Suomeen oli silti epäilemättä hyväntahtoista tai neutraalia, ja venäläisellä yleisöllä oli mahdollisuus nähdä maastamme muutakin kuin Pathén Imatrankoski ja jäänmurtajat, joihin muu maailma sai tyytyä.

Lähteet

Kansallisarkisto (KA)

Suomen Matkailuliiton arkisto

Artist i stsena (aikakauslehti). Sankt-Peterburg.

Beljakov, Viktor (2019) *Istoriko-hudožestvennyi potentsial dorevoljutsionnoi kinohroniki*. Saatavilla: <<http://www.vgik.info/upload/science/aspirantura/%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F%20%D0%91%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D0%BA%D0%BE%D0%B2.pdf>> (linkki tarkistettu 31.5.2020).

Bio (aikakauslehti). Helsingfors–Helsinki.

Bravo, Aleksandr & Travina, Jelena (2016) *Zelenogorsk/Terijoki: Datšnaja žizn sto let nazad*. Sankt-Peterburg: Tsentr Sohranenija Kulturnogo Nasledija.

Dagens Tidning (sanomalehti). Helsingfors.

Djušen, Boris (2003) Beglyje vospominanija. *Kinovedtšeskije zapiski* 64. Saatavilla: <<http://www.kinozapiski.ru/ru/article/sendvalues/141/>> (linkki tarkistettu 31.5.2020).

Elonet, <<https://elonet.finna.fi/>> (linkki tarkistettu 31.5.2020).

FF (*Filmografia Fennica 1904–1930*) = Uusitalo (1972), 167–206. Numerot viittavat filmografian juoksevaan numerointiin.

Filmographie Pathé. Saatavilla: <<http://filmographie.fondation-hermeseydoux-pathe.com/>> (linkki tarkistettu 31.5.2020).

Finljandskaja gazeta (sanomalehti). Helsingfors.

Ginzburg, S. (1963) *Kinematografija dorevoljutsionnoi Rossii*. Moskva: Iskusstvo.

Graštšenkova, I. N. & Fomin, V. I. (2016) *Istorija rossijskoi kinematografii (1896–1940 gg.)*. Moskva: Kanon+.

Hirn, Sven & Markkanen, Erkki (1987) *Tuhansien järvien maa: Suomen matkailun historia*. Jyväskylä: Matkailun Edistämiskeskus, Suomen Matkailuliitto.

Hufvudstadsbladet (sanomalehti). Helsingfors.

Hupaniittu, Outi (2013) *Biografiliiketoiminnan valtakausi: Toimijuus ja kilpailu suomalaisella elokuva-alalla 1900–1920-luvulla*. Turku: Turun yliopisto.

Jangirov, Rašit (2007) *“Raby Nemogo”: Otšerki istoritšeskogo byta russkih kinematografistov za rubežom 1920–1930-je gody*. Moskva: Russkoje Zarubežje, Russki put.

Kine-žurnal (aikakauslehti). Moskva.

Kovalova, Anna (2012) *Kinematograf v Peterburge 1907–1917: Kinoproizvodstvo i filmografija*. Sankt-Peterburg: Filologitšeski fakultet SPbGU, Skriptorium.

Kovalova, Anna & Nikitin, Vladimir (2013) Viktor Karlovič Bulla – kinooperator. *Kinovedtšeskije zapiski* 102. Saatavilla: <<http://www.kinozapiski.ru/ru/article/sendvalues/1419/>> (linkki tarkistettu 31.5.2020).

Kovalova, Anna & Tšivjan, Juri (2011) *Kinematograf v Peterburge 1896–1917: Kinoteatry i zriteli*. Sankt-Peterburg: Masterskaja SEANS, Skriptorium.

Mykkä Todistaja (2019a) *Imatra (1909)*. Saatavilla: <<https://mykkatodistaja.blogspot.com/2019/07/imatra-1909.html/>> (linkki tarkistettu 31.5.2020).

Mykkä Todistaja (2019b) *Suomalainen talvimaaisema / Imatra talvipuvoussaan (1911)*. Saatavilla: <<https://mykkatodistaja.blogspot.com/2019/07/suomalainen-talvimaaisema-imatra.html/>> (linkki tarkistettu 31.5.2020).

Mykkä Todistaja (2019b) *Suomalaisia talvikuvia (1909)*. Saatavilla: <https://mykkatodistaja.blogspot.com/2019/07/suomalaisia-talvikuvia-1909.html> (linkki tarkistettu 31.5.2020).

Mykkä Todistaja (2020a) *Herzensteinin murhajuttu Terijoella (1909)*. Saatavilla: <https://mykkatodistaja.blogspot.com/2020/05/herzensteinin-murhajuttu-terijoella-1909.html> (linkki tarkistettu 31.5.2020).

Mykkä Todistaja (2020b) *Suomen nähtävyyksiä (1911)*. Saatavilla: <https://mykkatodistaja.blogspot.com/2020/05/suomen-nahtavyyksia-1911.html> (linkki tarkistettu 31.5.2020).

Mykkä Todistaja (2020c) *Valamon luostari (1911)*. Saatavilla: <https://mykkatodistaja.blogspot.com/2020/05/valamon-luostari-1911.html> (linkki tarkistettu 31.5.2020).

Sedergren, Jari & Kippola, Ilkka (2009) *Dokumentin ytimessä: suomalaisen dokumentti- ja lyhytelokuvan historia 1904–1944*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Sine-fono (aikakauslehti). Moskva.

Sinema-Pate (aikakauslehti). Moskva.

Suomalainen Kansa (sanomalehti). Helsinki.

Suomen Urheilulehti (aikakauslehti). Helsinki.

Uusitalo, Kari (1972) *Eläviksi syntyneet kuvat: suomalaisen elokuvan mykät vuodet*. Helsinki: Otava.

Vestnik kinematografov v Sankt-Peterburge (aikakauslehti). Sankt-Peterburg.

Wiipuri (sanomalehti). Viipuri.

Višn. = Višnevski (1996). Numerot viittaavat filmografian juoksevaan numerointiin.

Višnevski, Ven. Je. (1996) *Dokumentalnye filmy dorevoljutsionnoi Rossii 1907–1916*. Moskva: Muzei kino.